

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ ISO 9001:2015	Ф-19.04- 05.02/2/242.00.1/М / ВК2.2-2022
	Екземпляр № 1	Арк __ / 1

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Державного університету
«Житомирська політехніка»

протокол від __ _____ 20__ р.
№ __

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ для проведення практичних занять з навчальної дисципліни «Екологічний менеджмент та аудит рекреаційної діяльності»

для здобувачів вищої освіти освітнього ступеня «магістр»
спеціальності 242 «Туризм»
освітньо-професійна програма «Туризмознавство»
факультет бізнесу та сфери обслуговування
(назва факультету)
кафедра інформаційних систем в управлінні та обліку
(назва кафедри)

Рекомендовано на засіданні
кафедри інформаційних систем в
управлінні та обліку
(назва кафедри)

29 серпня 2022 р.,
протокол № 7

Розробник: доктор економічних наук, професор, професорка кафедри
інформаційних систем в управлінні та обліку Ірина ЗАМУЛА
(науковий ступінь, посада, ПРІЗВИЩЕ, власне ім'я)

Житомир
2022

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ ISO 9001:2015	Ф-19.04- 05.02/2/242.00.1/М / ВК2.2-2022
	Екземпляр № 1	Арк __ / 2

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Тема 1. Екологічний менеджмент рекреаційної діяльності: поняття та особливості	
Тема 2. Правове забезпечення екологічного менеджменту та державний екологічний менеджмент	
Тема 3. Екологічний аудит як інструмент екологічного менеджменту	
Тема 4. Організаційно-правові аспекти проведення екологічного аудиту	
Тема 5. Екологічна експертиза як інструмент екологічного менеджменту	
Тема 6. Стандартизація та сертифікація як інструменти екологічного менеджменту в туризмі	
Тема 7. Екологічний маркетинг як інструмент екологічного менеджменту	
Тема 8. Екологічне страхування в системі екологічного менеджменту	
Тема 9. Інновації екологічного менеджменту	
Тема 10. Екологічні ризики	
Рекомендована література	

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ ISO 9001:2015	Ф-19.04- 05.02/2/242.00.1/М / ВК2.2-2022
	Екземпляр № 1	Арк __ / 3

ВСТУП

Метою навчальної дисципліни є одержання нових знань і практичних навичок з впровадження ефективних управлінських рішень щодо мінімізації негативних впливів діяльності туристичних підприємств на довкілля та досягнення високого рівня екологічної безпеки процесу надання туристичних послуг.

Завданнями дисципліни є:

- формування екологічного світогляду як якісно нової ідеології управління діяльністю підприємства;
- екологізація управлінських рішень;
- екологізація діяльності туристичних підприємств;
- мінімізація негативного впливу діяльності туристичних підприємств на довкілля;
- досягнення високого рівня екологічної безпеки процесу надання туристичних послуг;
- забезпечення конкурентоспроможності туристичних підприємства з урахуванням екологічних аспектів;
- забезпечення справедливості у відносинах нинішніх і майбутніх поколінь у сфері задоволення їхніх потреб;
- поступовий перехід до сталого розвитку.

Зміст навчальної дисципліни направлений на формування наступних **компетентностей**, визначених стандартом вищої освіти зі спеціальності 242 «Туризм»:

ЗК 1. Діяти на засадах розуміння цивілізаційних гуманітарних цінностей та глобалізаційних процесів, пріоритетів національного розвитку

ЗК 2. Здатність до організації, планування, прогнозування результатів діяльності

ЗК 5. Уміння спілкуватися з експертами інших сфер діяльності по актуальних проблемах розвитку туризму і рекреації

ЗК 6. Уміння розробляти проекти та управляти ними

ЗК 10. Здатність оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт

ЗК 11. Уміння приймати обґрунтовані рішення та розв'язувати проблеми

СК 2. Здатність використовувати методи наукових досліджень у сфері туризму та рекреації

СК 3. Здатність аналізувати геопросторову організацію туристичного процесу і проектувати її розвиток на засадах сталості

СК 4. Розуміння завдань національної та регіональної туристичної політики та механізмів регулювання туристичної діяльності

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ ISO 9001:2015	Ф-19.04- 05.02/2/242.00.1/М / ВК2.2-2022
	Екземпляр № 1	Арк __ / 4

СК 6. Здатність до організації та управління туристичним процесом на локальному та регіональному рівнях, в туристичній дестинації, на туристичному підприємстві

СК 7. Здатність розробляти та сприяти упровадженню регіональних програм розвитку сталого туризму

Отримані знання з навчальної дисципліни стануть складовими наступних **програмних результатів** навчання за спеціальністю 242 «Туризм»:

ПРН1. Передових концепцій, методів науково-дослідної та професійної діяльності на межі предметних областей туризму та рекреації.

ПРН6. Основних структурних форм організації, моделей екологічного менеджменту, процесів прийняття рішень і їх вплив на систему управління.

ПРН9. Визначати засади спеціалізованих рекреаційних систем різного територіального охоплення.

РН26. Організовувати роботу у міжнародному бізнес-середовищі.

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ ISO 9001:2015	Ф-19.04- 05.02/2/242.00.1/М / ВК2.2-2022
	Екземпляр № 1	Арк __ / 5

Тема 1.

ЕКОЛОГІЧНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ РЕКРЕАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ

1. Сутність, принципи та функції екологічного менеджменту рекреаційної діяльності
2. Формування системи екологічного менеджменту
3. Екологічний менеджмент як ключова домінанта сталого розвитку
4. Перспективи впровадження екологічного менеджменту в Україні
5. Аналіз розвитку екологічного менеджменту у туристичному бізнесі.

Питання для обговорення

1. Розкрити сутність понять «управління» та «менеджмент»?
2. На якій міжнародній конференції вперше пролунало визначення дефініції «Екологічний менеджмент»?
3. Дайте визначення терміну «Екологічний менеджмент».
4. Хто з вчених вперше в Україні застосував термін «менеджмент» стосовно сфери управління природоохоронною діяльністю?
5. Що є об'єктом екологічного менеджменту?
6. Що є суб'єктом екологічного менеджменту?
7. Що є предметом екологічного менеджменту?
8. У чому полягає основна мета дисципліни «Екологічний менеджмент і аудит»?
9. Які завдання дисципліни «Екологічний менеджмент і аудит»?
10. На яких принципах формується екологічний менеджмент як нова ідеологія управління природоохоронною діяльністю?
11. Назвіть функції екологічного менеджменту?
12. З якими дисциплінами тісно пов'язаний курс «Екологічний менеджмент і аудит»?
13. У чому полягає міжнародний підхід до екологічного менеджменту?
14. Що стало відправним пунктом на шляху становлення національної екологічної політики для багатьох країн світу?
15. Які вам відомі міжнародні урядові та громадські організації?
16. Розкрити історичні аспекти розвитку понять ISO та EMAS?
17. Ким і коли було розроблено стандарт BS 7750?
18. З яких складових формується система екологічного менеджменту, відповідно до EMAS?

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ ISO 9001:2015	Ф-19.04- 05.02/2/242.00.1/М / ВК2.2-2022
	Екземпляр № 1	Арк __ / 6

19. На яких трьох рівнях система стандартів ISO має забезпечувати зменшення негативного впливу діяльності людини на навколишнє середовище?
20. Навести стандарти щодо запровадження екологічного менеджменту?
21. Які причини сертифікації за серією стандартів ISO 14000 українськими підприємствами?
22. Навести стандарти, що регулюють якість продукції?
23. Які перспективи впровадження екологічного менеджменту в Україні?
24. Дайте визначення терміну «сталий розвиток».
25. Які основні цілі сталого розвитку?
26. Які ключові принципи сталого розвитку і чому сприятиме їх реалізація?
27. Які основні завдання сталого розвитку і що передбачає їх вирішення?
28. Що необхідно здійснити для налагодження ефективної системи екологічного менеджменту та аудиту в Україні?
29. Що є метою Концепції екологічного менеджменту та аудиту?
30. Які основні завдання Концепції екологічного менеджменту та аудиту?

Теми рефератів

1. Діяльність Міністерства екології і природних ресурсів. Регулювання взаємодії органів виконавчої влади у сфері охорони навколишнього середовища
2. Неурядові і громадська екологічні організації
3. Регіональні і відомчі органи управління у системі екологічного менеджменту
4. Регіональні екологічні програми: створення та реалізація.
5. Застосування економічних стимулів для отримання коштів на екологічні програми.
6. Застосування екологічного страхування для отримання коштів на екологічні програми.

Тема 2.

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ ТА ДЕРЖАВНИЙ ЕКОЛОГІЧНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ

- 1. Правове забезпечення екоменеджменту**
- 2. Державний екологічний менеджмент**

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ ISO 9001:2015	Ф-19.04- 05.02/2/242.00.1/М / ВК2.2-2022
	Екземпляр № 1	Арк __ / 7

3. Механізми правової і економічної відповідальності суб'єктів екоменеджменту

Питання для обговорення

1. Проаналізувати правове забезпечення екоменеджменту в Україні?
2. Яка мета законодавчо-правової основи системи екоменеджменту в Україні?
3. Які завдання необхідно реалізувати у сфері екологічного законодавства найближчим часом?
4. Розкрити механізми правової і економічної відповідальності суб'єктів екоменеджменту?
5. На яких принципах повинно ґрунтуватися формування економіко-правових відносин?
6. Розкрити сутність механізму екологічної відповідальності?
7. Які функції виконує комплекс механізмів екологічної відповідальності?
8. Дати визначення державного екологічного менеджменту?
9. Що є метою державного екологічного менеджменту?
10. Що є головним завданням державного екологічного менеджменту?
11. Які стратегічні завдання державного екологічного менеджменту?
12. Які функції покликана виконувати система державного екологічного менеджменту?

Теми рефератів

1. Державний контроль за дотриманням заповідного режиму на територіях і об'єктах природно-заповідного фонду
2. Організація і проведення перевірок водних об'єктів
3. Порядок здійснення державного контролю у галузі охорони, використання, відтворення тваринного світу та рибних ресурсів
4. Міжнародний підхід до екологічного менеджменту.
5. Історичні аспекти розвитку понять EMAS та ISO 14000.
6. Взаємозв'язок стандартів у галузі екологічного менеджменту і стандартів якості
7. Перспективи впровадження екологічного менеджменту в Україні.

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ ISO 9001:2015	Ф-19.04- 05.02/2/242.00.1/М / ВК2.2-2022
	Екземпляр № 1	Арк. __ / 8

ЕКОЛОГІЧНИЙ АУДИТ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЕКОЛОГІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

- 1. Теоретичні основи екологічного аудиту**
- 2. Завдання, принципи та критерії екологічного аудиту**
- 3. Виникнення та розвиток екологічного аудиту**

Питання для обговорення

1. Дати визначення екологічного аудиту?
2. Що є метою проведення екологічного аудиту?
3. У чому полягає відмінність між екологічною експертизою, інспекцією та аудитом?
4. Що виступає об'єктами екологічного аудиту?
5. Хто виступає суб'єктами екологічного аудиту?
6. Хто виступає замовниками екологічного аудиту?
7. Хто може бути виконавцем екологічного аудиту?
8. Охарактеризувати обов'язковий екологічний аудит?
9. Охарактеризувати добровільний екологічний аудит?
10. Розкрити сутність внутрішнього екологічного аудиту?
11. Розкрити сутність зовнішнього екологічного аудиту?
12. Які є типи екологічного аудиту?
13. Які основні завдання екологічного аудиту?
14. На які групи поділяють принципи екологічного аудиту?
15. Які основні принципи професійної етики при проведенні екологічного аудиту?
16. Які є методологічні принципи при проведенні екологічного аудиту?
17. Розкрити сутність поняття «критерії екологічного аудиту»?
18. Де і коли виник екологічний аудит?
19. На яких рівнях може здійснюватись еколого-аудиторська діяльність?
20. У чому полягають цілі та принципи екологічної політики?

Теми рефератів

1. Обов'язки і права екоаудиторів та екоаудиторських організацій.
2. Еколого-аудиторська діяльність та види екологічного аудиту
3. Аналіз відмінностей між екологічною експертизою, інспекцією та аудитом
4. Сертифікація на право проведення екологічного аудиту.
5. Реєстр виконавців екологічного аудиту.
6. Фінансування проведення екологічного аудиту.

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ ISO 9001:2015	Ф-19.04- 05.02/2/242.00.1/М / ВК2.2-2022
	Екземпляр № 1	Арк __ / 9

7. Методичне забезпечення еколого-аудиторської діяльності та проведення екологічного аудиту.

8. Впровадження екоаудиту в Україні. Основні документи при здійсненні та організації екоаудиту.

Тема 4. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРОВЕДЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО АУДИТУ

1. Послідовність проведення екологічного аудиту підприємства
2. Звіт екоаудиту
3. Права та обов'язки екоаудиторів
4. Методи екологічного аудиту

Питання для обговорення

1. Назвіть стадії проведення екологічного аудиту?
2. Що входить до характеристики підприємства?
3. Що входить до аудит викидів в атмосферу?
4. Що входить до аудиту водоспоживання та водовідведення?
5. Що входить до аудиту відходів?
6. Що входить до загальних висновків аудиту?
7. Які аспекти включає екологічний аудит підприємства?
8. З яких частин складається звіт екоаудиту? Їх характеристика?
9. Розкрити сутність поняття внутрішній екологічний аудит?
10. Розкрити сутність поняття зовнішній екологічний аудит?
11. Які права та обов'язки замовників екоаудиту?
12. Які права та обов'язки виконавців екоаудиту?
13. Якими знаннями повинні володіти екоаудитори?
14. Охарактеризувати методи екологічного аудиту?

Теми рефератів

1. Оформлення звіту екоаудиту
2. Екологічний аудит території
3. Екологічний аудит при експлуатації мінерально-сировинних ресурсів
4. Картографічні еколого-географічні дослідження
5. Методи і способи контролю в процесі екоаудиту. Форми звітності в Україні.

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ ISO 9001:2015	Ф-19.04- 05.02/2/242.00.1/М / ВК2.2-2022
	Екземпляр № 1	Арк __ / 10

6. План проведення екологічного аудиту системи екологічного менеджменту підприємства
7. Збір інформації для підготовки звіту з екологічного аудиту.

Тема 5

ЕКОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА ЯК ІНСТРУМЕНТ ЕКОЛОГІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

1. Екологічна експертиза як складова процедури оцінки впливу на навколишнє середовище
2. Форми та види екологічної експертизи
3. Стадії проведення екологічної експертизи

Питання для обговорення

1. Розкрити сутність оцінки впливу на навколишнє середовище?
2. Які основні завдання ОВНС?
3. Охарактеризувати обмежену процедуру ОВНС?
4. Охарактеризувати повну процедуру ОВНС?
5. Що таке «Заява про екологічні наслідки»? За якими видами діяльності вона готується?
6. Що повинні містити матеріали ОВНС?
7. Дати визначення «екологічної експертизи»?
8. Охарактеризуйте відношення ОВНС і екологічної експертизи?
9. Яка основна мета екологічної експертизи?
10. Які завдання виконує екологічна експертиза?
11. У яких випадках проводиться державна екологічна експертиза?
12. Охарактеризуйте етапи, зміст, мету екологічної експертизи інноваційних проектів?
13. У яких формах може проводитись державна екологічна експертиза?
14. Що виступає соціально-економічною, політико-правовою та організаційною основою екологічної експертизи?
15. На яких принципах ґрунтується екологічна експертиза?
16. Назвати форми екологічної експертизи? Охарактеризувати їх?

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідас ДСТУ ISO 9001:2015	Ф-19.04- 05.02/2/242.00.1/М / ВК2.2-2022
	Екземпляр № 1	Арк __ / 11

17. За якими критеріями відбувається поділ екологічної експертизи на види?
18. Охарактеризувати види екологічної експертизи?
19. Із яких стадій складається процедура екологічної експертизи?
20. Із яких етапів складається основна (аналітична) стадія екологічної експертизи?

Теми рефератів

1. Види та порядок формування висновків державної екологічної експертизи
2. Компетенція державних центральних органів влади у сфері екологічної експертизи

Тема 6

СТАНДАРТИЗАЦІЯ ТА СЕРТИФІКАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТИ ЕКОЛОГІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В ТУРИЗМІ

- 1. Стандартизація: поняття та основні характеристики**
- 2. Основи екологічної сертифікації**
- 3. Системи сертифікації**

Питання для обговорення

1. Назвати та охарактеризувати функції стандартизації?
2. Які основні цілі стандартизації?
3. Які основні завдання стандартизації?
4. Яка мета екологічної стандартизації?
5. Дати визначення екологічних стандартів?
6. Що називають гармонізацією стандартів?
7. Охарактеризувати ідентичні та уніфіковані стандарти?
8. Дати визначення екологічної стандартизації?
9. Якими стандартами регламентується вплив на людину?
10. Які стандарти пов'язані з впливом на біосферу?
11. Ким регламентуються правила розроблення, затвердження, перегляду екологічних стандартів?
12. Розкрити сутність поняття екологічна сертифікація?
13. Що виступає об'єктами екологічної сертифікації?
14. Що є об'єктами обов'язкової екологічної сертифікації?
15. Хто виступає суб'єктами екологічної сертифікації?
16. Яка мета екологічної сертифікації?

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ ISO 9001:2015	Ф-19.04- 05.02/2/242.00.1/М / ВК2.2-2022
	Екземпляр № 1	Арк __ / 12

17. Висвітлити основні сфери впровадження екологічної сертифікації?
18. Які основні завдання системи екологічної сертифікації?
19. Назвати принципи екологічної сертифікації?
20. Які передумови розвитку екологічної сертифікації?
21. Які позитивні чинники від впровадження екологічної сертифікації в Україні?
22. Як класифікують міжнародні норми і правила в галузі екологічної сертифікації?
23. Розкрити сутність механізму акредитації органів, які пропонують послуги із сертифікації?
24. Розкрити сутність обов'язкової та добровільної сертифікації?
25. Охарактеризувати системи сертифікації третьою стороною?
26. Дати характеристику акредитації випробувальних лабораторій?

Теми рефератів

1. Менеджмент у сфері виробництва екологічно безпечних продуктів харчування
2. Профілактика радіоактивного забруднення харчових продуктів.
3. Екологічне підприємництво та екологічна політика.
4. Екологічна політика як складова державної регіональної політики.
5. Екологічна політика та збалансований розвиток.
6. Партнерська етика та екологічна політика.

Тема 7

ЕКОЛОГІЧНИЙ МАРКЕТИНГ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЕКОЛОГІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

- 1. Сутність, становлення і розвиток екологічного маркетингу**
- 2. Напрями розвитку екологічного маркетингу.**
- 3. Товарна і цінова політики в екологічному маркетингу.**

Питання для обговорення

1. Розкрити сутність поняття маркетинг?
2. Розкрити сутність поняття екологічний маркетинг?
3. Що виступає об'єктами екологічного маркетингу?
4. Хто виступає суб'єктами екологічного маркетингу?
5. Які функції виконує екологічний маркетинг?
6. У чому полягають завдання екологічного маркетингу?

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ ISO 9001:2015	Ф-19.04- 05.02/2/242.00.1/М / ВК2.2-2022
	Екземпляр № 1	Арк __ / 13

7. На які види поділяють екологічний маркетинг?
Охарактеризувати їх?

8. Які основні принципи екологічного маркетингу?
9. Розкрити напрями розвитку екологічного маркетингу?
10. Розкрити сутність поняття маркетингова товарна політика?
11. Розкрити сутність поняття цінова політика?
12. Які основні функції виконує ціна в ринковій економіці?
13. Що таке цінова стратегія?
14. Які цілі ціноутворення?
15. Які задачі дозволяє розв'язувати успішна цінова політика?
16. Які фактори впливають на ціноутворення?
17. З яких етапів складається екологічне ціноутворення?
18. Назвати та охарактеризувати види стратегій ціноутворення?

Теми рефератів

1. Товарна і цінова політика екологічного маркетингу
2. Участь громадськості у прийнятті рішень з екологічних питань.
3. Реалізація концепції доступу громадськості до інформації в системі екологічного менеджменту.
4. Процедури ідентифікації вимог законодавчих актів та інших вимог.

Тема 8

ЕКОЛОГІЧНЕ СТРАХУВАННЯ В СИСТЕМІ ЕКОЛОГІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

- 1. Основи екологічного страхування**
- 2. Порядок виплати страхового відшкодування**
- 3. Умови укладання угоди про екологічне страхування**

Питання для обговорення

1. Дати визначення терміну «екологічне страхування»?
2. Якими законодавчо-нормативними документами регулюється діяльність у сфері екологічного страхування?
3. Що є метою екологічного страхування?
4. Які існують форми екологічного страхування?
5. Що виступає об'єктом екологічного страхування?
6. Хто є суб'єктом екологічного страхування?
7. Хто виступає страховиками?
8. Хто виступає страхувальниками?
9. Хто є третіми особами у сфері екологічного страхування?

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ ISO 9001:2015	Ф-19.04- 05.02/2/242.00.1/М / ВК2.2-2022
	Екземпляр № 1	Арк __ / 14

10. Що являє собою договір обов'язкового екологічного страхування?
11. Які дані вміщує договір про екологічне страхування?
12. Що таке страховий ризик?
13. Що таке страховий випадок?
14. Як визначається страхова сума і страховий тариф у сфері екологічного страхування?
15. Що таке страховий внесок?
16. Що таке страховий тариф?
17. Що таке страхове відшкодування та ким воно здійснюється?
18. Що є підставою для виплати страхового відшкодування?
19. Яка шкода не підлягає відшкодуванню при екологічному страхуванні?
20. Що є підставою для відмови у виплаті страхового відшкодування?
21. Які умови укладання угоди про екологічне страхування?

Теми рефератів

1. Підготовка процедур дій у разі нештатних ситуацій і аварій.
2. Створення системи моніторингу в процесі впровадження екологічного менеджменту.
3. Принцип постійного вдосконалення в процесі впровадження екологічного менеджменту.

Тема 9

ІННОВАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

1. Сутність та класифікація екологічних інновацій
2. Державне регулювання еколого-інноваційних процесі
3. Напрями впровадження екологічних інновацій
4. Пріоритетні напрями та проблеми впровадження інновацій в Україні

Питання для обговорення

1. Дати визначення терміну «інновація»?
2. Дати визначення терміну «екологічна інновація»?
3. Які існують підходи до визначення інновацій?
4. Дати визначення терміну «еколого-інноваційна діяльність»?
5. Що таке інноваційний проект?
6. Що можна віднести до екологічних інновацій?

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ ISO 9001:2015	Ф-19.04- 05.02/2/242.00.1/М / ВК2.2-2022
	Екземпляр № 1	Арк __ / 15

7. Як класифікують екологічні інновації?
8. Охарактеризувати економічний механізм регулювання еколого-інноваційних процесів?
9. Що являє собою організаційна структура економічного механізму?
10. На яких основних принципах повинна базуватися еколого-інноваційна діяльність?
11. У яких законодавчих документах визначена інноваційна політика держави?
12. Які основні напрямки впровадження екологічних інновацій промисловими підприємствами?
13. З яких джерел може здійснюватись фінансування еколого-інноваційних заходів на підприємстві?
14. Чому сприятиме успішна реалізація впровадження екологічно чистого виробництва на вітчизняних підприємствах?
15. Які пріоритетні напрями впровадження інновацій в Україні?
16. Що виступає інтересами споживачів екологічних інновацій?
17. Що виступає інтересами виробників екологічних інновацій?
18. Які проблеми ефективного впровадження інноваційної стратегії?

Теми рефератів

1. Перспективи розвитку державної політики у сфері охорони навколишнього середовища
2. Екологічний лізинг як засіб екологічного менеджменту.

Тема 10 ЕКОЛОГІЧНІ РИЗИКИ

- 1. Сутність і класифікація екологічних ризиків**
- 2. Управління екологічними ризиками**
- 3. Оцінювання екологічних ризиків**
- 4. Оцінка використання екологічного туристичного потенціалу.**
- 5. Екологічні проблеми туризму та шляхи їх вирішення.**
- 6. Рекомендації щодо запровадження систем енергозбереження у туристичному секторі.**

Питання для обговорення

1. Розкрити сутність терміну «ризик»?

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ ISO 9001:2015	Ф-19.04- 05.02/2/242.00.1/М / ВК2.2-2022
	Екземпляр № 1	Арк __ / 16

2. За якими ознаками здійснюється загальна класифікація ризиків?
3. Охарактеризувати добровільний ризик?
4. Охарактеризувати мимовільний ризик?
5. Дати визначення терміну «екологічний ризик»?
6. Розкрити сутність понять безпека та небезпека?
7. Розкрити сутність поняття екологічної небезпеки?
8. Як класифікують екологічні ризики?
9. Охарактеризувати індивідуальний екологічний ризик?
10. Охарактеризувати фоновий екологічний ризик?
11. Які цілі передбачає управління ризиком?
12. Розкрити сутність поняття управління екологічними ризиками?
13. На чому повинно ґрунтуватися управління ризиком?
14. Розкрити сутність найпоширеніших концепцій управління ризиком?
15. З яких етапів складається модель управління ризиком?
16. Розкрити сутність терміну «оцінка»?
17. Яка послідовність оцінювання екологічного ризику?
18. Які показники використовують для оцінювання стійкості екосистем?
19. Охарактеризувати природно-екологічну класифікацію деградації довкілля?
20. Охарактеризувати медико-соціальну класифікацію деградації довкілля?
21. Що охоплює оцінювання екологічного ризику?
22. Які методи використовують для аналізу і кількісного оцінювання ризику?
23. Що означає термін «оцінювання ризику для здоров'я людей»?
24. З яких етапів складається традиційний процес оцінювання ризику для здоров'я людей?
25. Чим відрізняється методика оцінки ризику для природних екосистем від методики визначення ризиків для здоров'я людей?
26. Охарактеризувати ступінь екологічного ризику для областей України?

Теми рефератів

1. Становлення принципів екологічно збалансованого розвитку і вироблення його індикаторів
2. Екологічні ризики інновацій
3. Ризики використання генетично модифікованої продукції

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ ISO 9001:2015	Ф-19.04- 05.02/2/242.00.1/М / ВК2.2-2022
	<i>Екземпляр № 1</i>	<i>Арк __ / 17</i>

4. Економічний аналіз варіантів зменшення відходів.

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ ISO 9001:2015	Ф-19.04- 05.02/2/242.00.1/М / ВК2.2-2022
	Екземпляр № 1	Арк __ / 18

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна література

1. Андреева Н.Н., Мартынюк Е. Н. Экологические инновации и инвестиции : сущность, системология, специфика взаимодействия и управления. Хмельницький, 2011. 207 с.
2. Бобра Т.В. Экологический менеджмент и аудит. Учебное пособие для студентов экологических специальностей высших учебных заведений. Симферополь : издательство «Доля», 2013. – 340 с.
3. Бобровський А. Л. Екологічний менеджмент . Суми: Унів. кн., 2009. 586 с.
4. Божкова В. В. Особливості факторної оцінки екологічних ризиків інноваційних проектів Дніпропетровськ : ДНУ, 2001. 198 с.
5. Борщук Є. М., Загорський В. С. Екологічні основи економіки. Львів : Інтеллект-Захід, 2005. 310 с.
6. Галушкіна Т. П., Харичков С. К. Экологический менеджмент в Украине : реалии и перспективы. Одесса : ИПРЭЭИ НАНУ, 1998. 107 с.
7. Галушкіна Т. П., Грановська Л. М., Кисельова Р. А. Екологічний менеджмент та аудит : Навчальний посібник. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2013. 456 с.
8. Дяченко Н. М. Тенденції розвитку екологічного менеджменту підприємств в Україні. Київ, 2008. 122 с.
9. Екологічний аудит : Посіб. для спеціалістів з екол. менеджменту і екол. аудиту / В. Я . Шевчук, Ю. М. Саталкін, В. М. Навроцький та ін. К., 1997. 219 с.
10. Екологічний менеджмент : Навч. посіб. / За ред. В. Ф. Семенова, О. Л. Михайлюк. К. : Знання, 2004. 407 с.
11. Екологічний менеджмент і аудит / С. М. Літвак, С. С. Рижков, В. А. Скороходов та ін. К. : Професіонал, 2007. 196 с.
12. Екологічний менеджмент і аудит рекреаційних територій (концептуальні засади та організаційний механізм) : Монографія / Під ред. д.е.н. Т.П. Галушкіної. Одеса : Вид-во ТОВ «ІНВАЦ», 2006. 184 с.
13. Екологічне управління : Підручник / В. Я. Шевчук, Ю. М. Саталкін, Г. О. Білявський та ін. К. : Либідь, 2004. 432 с.
14. Екологічне право України. Академічний курс : Підручник / За заг. ред. Ю. С. Шемчушенка. К. : ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2005. 848 с.
15. Екологія і закон : Екологічне законодавство України. У 2-х кн. / Відп. ред. д.ю.н., проф. В. І. Андрейцев. К. : Юрінком Інтер, 1997. Кн. 1. 704 с.
16. Екологія і закон : Екологічне законодавство України. У 2-х кн. / Відп. ред. д.ю.н., проф. В. І. Андрейцев. К. : Юрінком Інтер, 1997. Кн. 2. 576 с.

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідас ДСТУ ISO 9001:2015	Ф-19.04- 05.02/2/242.00.1/М / ВК2.2-2022
	Екземпляр № 1	Арк __ / 19

17. Кирсанова Т. А., Кирсанова Е. В., Лукьянихин В. А. Экологический контроллинг – инструмент экоменеджмента. Сумы : Козацький вал, 2004. 222 с.
18. Закирова Д. И. Проблемы и преспективы развития экологического менеджмента в Республике Казахстан. Екологічний менеджмент як складова частина сталого розвитку : Зб. наук. праць ДОНДУУ. Серія «Державне управління». Т.5. Донецьк. 2004. Вип. 33. С. 147-154.
19. Законодавство України про екологію / Упоряд. Роїна О. А. 2-е вид. К. : КНТ, 2005. 488 с.
20. Ілляшенко С. М., Прокопенко О. В. Формування ринку екологічних інновацій : економічні основи управління. Сумы : Унів. кн., 2002. 252 с.
21. Ілляшенко С. М. Маркетингові засади впровадження екологічних інновацій. Сумы : ТОВ «Друк.дім «Папірус», 2013. 184 с.
22. Кожушко Л. Ф., Скрипчук П. М. Екологічний менеджмент. К. : Академія, 2007. 430 с.
23. Лук'янихін В. О. Екологічний менеджмент у системі управління збалансованим розвитком : Монографія. Сумы : ВТД «Університет. кн.», 2002. 314 с.
24. Малишко М. І. Екологічне право України : Навч. посіб. за ред. В. З. Ярчука. К., 2001. 392 с.
25. Методичні рекомендації «Про порядок виявлення порушень та застосування заходів впливу до порушників природоохоронного законодавства». К., 1994. 28 с.
26. Основи екології. Екологічна економіка та управління природокористуванням : Підручник / За заг. ред. д.е.н., проф. Л. Г. Мельника та к.е.н., проф. М. К. Шапочки. Сумы : ВТД «Університетська книга», 2005. 759 с.
27. Пархісенко Я. В. 5 лекцій з екологічного менеджменту. Київ : Київський університет ім. Т. Шевченка, 2000. 24 с.
29. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 26.06.1991 р.
31. Семенов В. Ф. Екологічний менеджмент : Навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2004. 407 с.
32. Тендюк А. О. Теоретичні проблеми екологічного менеджменту. Економічні науки. Серія «Економіка та менеджмент» : Збірник наукових праць. Луцький національний технічний університет. Випуск 8 (30). Луцьк, 2011. С. 329-337.
33. Тендюк А. О. Система методів та інструментів екологічного менеджменту. Економічні науки. Серія «Економіка та менеджмент» : Збірник наукових праць. Луцький національний технічний університет. Випуск 7(26). Частина 3. Луцьк, 2010. – С. 224–233.
35. Шевчук В. Я. Екологічний аудит : Навколишнє природне середовище. Екоменеджмент. Екостандарти. Підприємство. Стратегія.

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ ISO 9001:2015	Ф-19.04- 05.02/2/242.00.1/М / ВК2.2-2022
	Екземпляр № 1	Арк __ / 20

Екологічна безпека. Конкуентоспроможність. Екопідприємство : Підручник для студентів екологічних спеціальностей / В. Я. Шевчук . – К. : Вища школа, 2000. – 344 с.

Zamula I., Tanasiieva M., Travin V., Nitsenko V., Balezentis T., Streimikiene D. Assessment of the Profitability of Environmental Activities in Forestry. Sustainability. 2020, 12(7). URL: <https://www.mdpi.com/2071-1050/12/7/2998>

Zamula I., Prodanchuk M., Kovalchuk T., Kolesnikova O., Myhalkiv A. Indicators of ecological condition of natural resources in integrated reporting of the enterprise. Scientific Bulletin of the National Mining University. 2020. № 6 (180). С. 180-186. URL: <https://nvngu.in.ua/index.php/ru/arkhiv-zhurnala/po-vypuskam/1839-2020>

Zhuk V., Zamula I., Liudvenko D., Popko Ye. Development of non-financial reporting of agricultural enterprises of Ukraine. Agricultural and Resource Economics. 2020. Vol. 6. No. 4. Pp.76–89. URL: <https://are-journal.com>.

Замула І.В., Іщенко А. Нефінансова звітність аграрних підприємств України. Економіка, управління та адміністрування. 2021. № 2 (92). С. 54-60. URL: <http://ema.ztu.edu.ua/issue/view/14289>.

Замула І.В., Травін В.В., Зузанська В.А. Облікове забезпечення виробництва біопалива в умовах реалізації Україною цілей сталого розвитку. Економіка, управління та адміністрування. 2022. № 2 (100). DOI: [https://doi.org/10.26642/ema-2022-2\(100\)-17-25](https://doi.org/10.26642/ema-2022-2(100)-17-25).

Замула І.В., Травін В.В., Кірейцева Г.В., Палій О.В., Берляк Г.В. Торгівля квотами на викиди парникових газів: обліковий підхід. Економка. Управління. Інновації. 2022. № 1 (30). URL: <http://eui.zu.edu.ua/article/view/260928>

Zamula I., Liudvenko D. Information Support And Development Of Organic Production. Green, Blue & Digital Economy Journal. 2020. N 2. URL: <http://baltijapublishing.lv/index.php/gbdej/article/view/873>

Zhyhlei I., Zamula I., Travin V. Assessing organic production efficiency. Revista Română de Statistică Supliment. 2020. № 11. С. 51-61. URL: <https://www.revistadestatistica.ro/supliment/2020/12/assessing-organic-production-efficiency/>

Zhyhlei I., Zamula I., Travin V. Development of organic production in Ukraine. International Symposium Experience. Knowledge. Contemporary Challenges 1016 „Back to the Future. Social – economic Challenges and Perspectives”. “ARTIFEX” University of Bucharest. May 27th - 28th, 2021. S. 564-570. ISBN 9786068716596

СПИСОК НОРМАТИВНИХ ДОКУМЕНТІВ

1. ISO 14040:2000. Управління навколишнім середовищем. Оцінка життєвого циклу продукції. Принципи та структура.

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ ISO 9001:2015	Ф-19.04- 05.02/2/242.00.1/М / ВК2.2-2022
	Екземпляр № 1	Арк __ / 21

2. ISO 14041:2000. Управління навколишнім середовищем. Оцінка життєвого циклу продукції. Визначення цілі, сфері дослідження та інвентаризаційний аналіз.

3. ISO 19011: 2002. Рекомендації по аудиту систем менеджмента качества и/или охраны окружающей среды.

4. ДСТУ ISO 14001-97. Системи управління навколишнім середовищем. Склад та опис елементів і настанови щодо їх застосування.

5. ДСТУ ISO 14004-97. Системи управління навколишнім середовищем. Загальні настанови щодо принципів управління, систем та засобів забезпечення.

6. ДСТУ ISO 14011-97. Настанови, щодо здійснення екологічного аудиту. Процедури аудиту. Аудит систем управління навколишнім середовищем.

7. ДСТУ ISO 14012-97. Настанови, щодо здійснення екологічного аудиту. Кваліфікаційні вимоги до аудиторів з екології.

8. ДСТУ ISO 9001- 2001. Системи управління якістю. Вимоги. – Київ : Держстандарт України, 2001.

ІНТЕРНЕТ ТЕСУРСИ

1. Природно заповідний фонд України URL: <http://pzf.menr.gov.ua/>
2. Всеукраїнська екологічна ліга URL: <http://www.ecoleague.net>
3. Екологічні новини URL: <http://greenhome.com.ua>
4. Український екологічний портал URL: <http://www.ecoport.org.ua>
5. Міністерство екології та природних ресурсів України. URL: <http://www.menr.gov.ua>